1.12 Nasjonale laksefjorder

Norge har opprettet 37 nasjonale laksevassdrag og 21 nasjonale laksefjorder som ett blant flere tiltak for å sikre de viktigste laksestammene våre. Ordningen, som ble fremmet i St.prp. nr. 79 (2001–2002) "Om opprettelse av nasjonale laksevassdrag og laksefjorder", ble vedtatt av Stortinget 25. februar 2003. Det ble på samme tid lagt til grunn at ordningen skal suppleres og totalt omfatte om lag 50 vassdrag med tilhørende fjorder.

Arne Sivertsen
arne.sivertsen@dirnat.no
Direktoratet for naturforvaltning

Vill atlantisk laks er oppdelt i et stort antall bestander knyttet til store og små vassdrag med utløp til Atlanterhavet i Europa og Nord-Amerika. Laksen deles inn i tre genetiske hovedgrupper: Baltisk laks i Østersjøen, øst-atlantisk laks i Europa og vest-atlantisk laks i Nord-Amerika.

Villaksbestandene under press

Norge er i dag ett av laksens kjerneområder, både på grunn av det store antall bestander, og fordi de norske bestandene utgjør en betydelig andel av artens totale forekomst. Laksen er i Norge utbredt langs hele kysten fra svenskegrensen i sør til grensen mot Russland i nord. Norge har en rekke elve- og fjordsystemer med spesielt tallrike laksebestander. Tanavassdraget i Finnmark, som er lakseførende over mer enn 1100 km, står i denne sammenhengen i en særstilling.

Norge har forholdsvis mange bestander med stor laks sammenlignet med andre land, noe som bl.a. bidrar til å gjøre sportsfisket attraktivt. Det genetiske mangfoldet hos norsk laks er stort, både på grunn av at det er så mange bestander, og at de er fordelt over et stort geografisk område med betydelige variasjoner i miljøet.

Myndighetene regner med at den norske laksen i totalt 445 selvreproduserende bestander er tapt i 45 vassdrag, truet av utryddelse i 30 vassdrag og sårbar i 49 vassdrag. Blant vassdragene der laksen

Figur 1.12.1
Vedtatte nasjonale laksevassdrag og fjorder.
Established national salmon rivers and fjords.

Figur 1.12.2
Utredete vassdrag og fjordområder i Sør-Norge. (Merket rødt er allerede vedtatte områder).
Additional proposal of salmon rivers and fjords in Southern Norway. (Areas marked red is already established).

Figur 1.12.3
Utredete vassdrag og fjordområder i Nord-Norge. (Merket rødt er allerede vedtatte områder).
Additional proposal of salmon rivers and fjords in Northern Norway. (Areas marked red is already established).

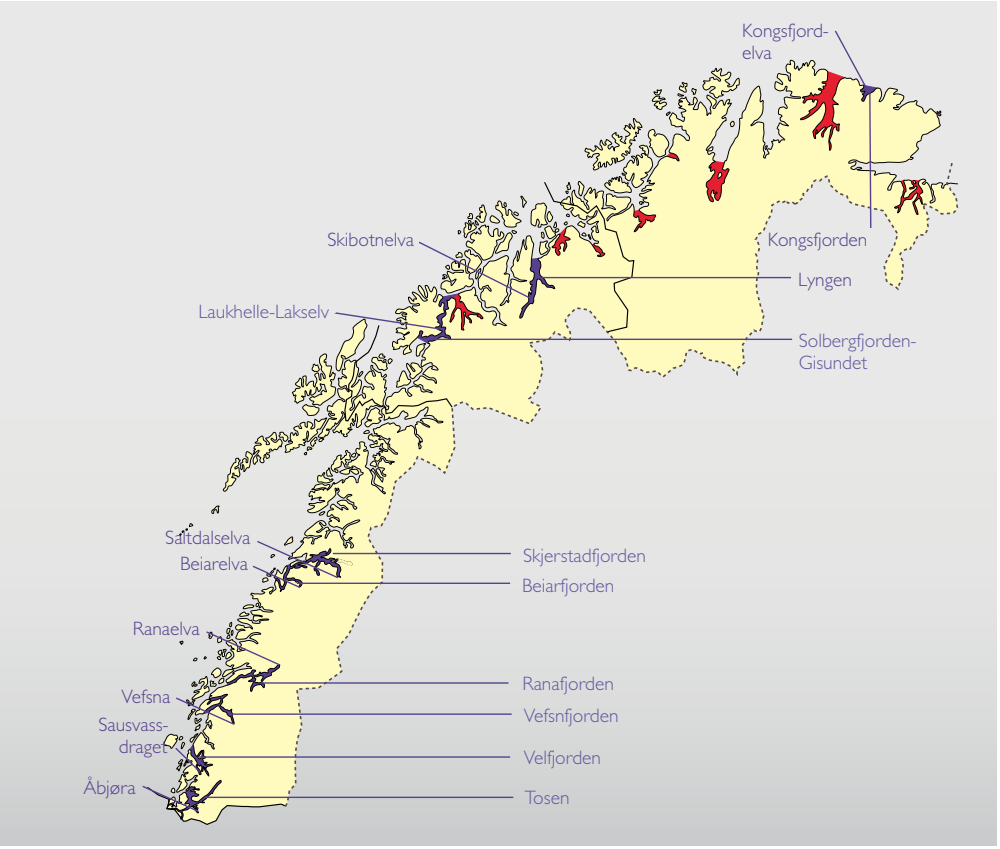

er utryddet eller sterkt truet finner vi noen av de opprinnelig mest kjente og produktive lakseelver i landet, som Vosso i Hordaland, Lærdalselva i Sogn og Fjordane, Driva og Rauma i Møre og Romsdal, Ogna og Figga i Nord-Trøndelag samt Vefsna i Nordland.

Truet av rømt oppdrettslaks og lakselus

Rømt oppdrettslaks og lakselus fra oppdrettsanlegg har lenge vært ansett som en trussel for villaksen. De nasjonale laksefjordene ble vedtatt i Stortinget ved behandlingen av St.prp. nr. 79 (2001–2002) "Om opprettelse av nasjonale laksevassdrag og laksefjorder" i 2003. I de nasjonale laksevassdragene og laksefjordene skal laksen sikres en særlig beskyttelse.

Rømming

Det er nå godt dokumentert at innblanding av rømt oppdrettsfisk i bestander av vill laks har negative effekter av både genetisk, økologisk og produksjonsmessig karakter. Omfanget og betydningen av de ulike påvirkningene kan variere mellom områder og mellom vassdrag. Generelt vil enkeltstående episoder med oppvandring og gyting av rømt fisk ha mindre effekt enn gjentatte og vedvarende påvirkninger med kontinuerlig oppvandring, slik man har observert i en rekke norske vassdrag over lang tid. Innslaget av rømt oppdrettsfisk i naturen er størst i områder med mye oppdrettsvirksomhet.

En stor innblanding av rømt oppdrettsfisk på gyteplassene vil over tid kunne endre stammens genetiske struktur, med tap av genetisk og biologisk mangfold og med redusert produksjon av vill laks som resultat. Mellom de ulike laksebestandene er det genetiske forskjeller, som over tid vil bli visket ut på grunn av stort tilsig av genmateriale fra rømt laks. Etter noen generasjoner med stadig ytre påfyll av fremmed laks, vil disse bestandene bli stadig mer lik hverandre og samtidig mer lik oppdrettslaksen som donorpopulasjon. Dette er en variant som er avlet fram med sikte på best mulig tilpasning til produksjons- og markedsmessige krav i oppdrettsnæringen, og med mindre genetisk mangfold og redusert tilpasning for overlevelse i naturen som følge. Dermed må en forvente at produksjonen av laks i elvene synker, og at bestandene blir mer sårbare for endringer i miljøet.

Vi har i dag indikasjoner på at 30–50 % av rømmingene skjer som kontinuerlige og vedvarende små drypp på smolt-/postsmoltstadiet. Disse vil ikke kunne fanges opp i rapporterte rømminger. Kjente rømminger utgjør under 5 % av det totale svinnet av oppdrettsfisk og minst en fjer-

dedel av svinnet har ukjent årsak. Det er derfor trolig at de reelle rømmingstallene er høyere enn det som fremgår av rømmingsstatistikken.

Lakselus

Lakselus eter på fiskens hud, og dette gir fisken problemer med saltbalansen, nedsatt immunforsvar og kan føre til død eller redusert vekst, eksponering for økt predasjon og endring av fiskens oppholdstid i sjøen. Veksten i oppdrettsnæringen har ført til at lakselus nå har et svært høyt antall potensielle verter i kystfarvannene gjennom hele året. Økt smittepress av lakselus på utvandrende laks har bidratt til økt dødelighet på vill laksesmolt. Lakselus vurderes nå som en betydelig potensiell tapsfaktor for villaksbestandene.

Nasjonale laksefjorder

Gjennom vedtaket om nasjonale laksefjorder ble noen av de grunnleggende prinsippene fra de midlertidige sikringssonene (MSL), som ble innført i 1989, videreført. De fleste av de nå vedtatte nasjonale laksefjordene har derfor allerede siden 1989 hatt visse restriksjoner på lakseoppdrett.

De nasjonale laksefjordene fordeler seg langs hele norskekysten (Figur 1.12.1). Valget av nasjonale laksevassdrag og -fjorder bygger på biologiske, kulturelle, rekreasjonsmessige og økonomiske kriterier, derunder en avveining av de positive og negative effektene av tiltakene. Gjennom denne ordningen vil en på en god måte kunne være i stand til å ivareta mer enn tre fjerdedeler av de samlete norske villaksressursene.

Som en del av arbeidet med å ferdigstille ordningen, utredet Direktoratet for naturforvaltning (DN), på oppdrag fra Miljøverndepartementet, ytterligere 27 laksevassdrag og 19 fjordområder. Denne utredningen har vært på høring. Sammenfatning av høringen og DNs anbefaling ble oversendt Miljøverndepartementet i januar 2005. Miljøverndepartementet forbereder nå en proposisjon som legges fram for Stortinget i 2006. (De foreslåtte områdene fremgår av Figurene 1.12.2 og 1.12.3).

Forvaltningsregimet

I St.prp. nr. 79 er det videre angitt beskyttelsesregimer for forskjellige aktiviteter innenfor de nasjonale laksevassdragene og laksefjordene. Vilkårene i disse regimene gir viktige føringer for arbeidet med å etablere et forvaltningsregime og overvåkings- og evalueringsprogram for ordningen.

Det tillates ikke oppdrett av anadrome arter matfisk innenfor grensene for nasjonale laksefjorder i følgende fjorder: Svennerbassenget, kyststrekningen Jæren–Dalane, Sognefjorden, Nordfjord, Sunndalsfjorden, Romsdalsfjorden, Halsafjorden, Trondhjemsfjorden, Namsenfjorden, Neidenfjorden/Bøkfjorden, Kvænangen, Altafjorden, Porsangen. Oppdrettsanlegg som allerede befinner seg i områder hvor det ikke tillates oppdrett av anadrom matfisk skal innen 1. mars 2011 flyttes til andre områder.

Forvaltningsregimet i nasjonale laksefjorder hvor det tillates oppdrett skal utformes av fiskerimyndighetene og gi en strengere regulering av driften innenfor fjordområder som får status som nasjonale laskefjorder. I laksefjordene skal det bl.a. ikke etableres nye matfiskanlegg for laksefisk, og eksisterende virksomhet skal underlegges særskilte regler for rømningssikring og helsekontroll. Utformingen av dette forvaltningsregimet med hensyn til oppdrett og samlet oppdrettsbelastning i de beskyttede områdene, vil ha stor betydning for om ordningen med nasjonale laksefjorder vil gi en særlig beskyttelse av villaksstammene slik Stortinget forutsatte.

Overvåking

Etter forslag fra energi- og miljøkomiteen (Innst. S. nr. 134 (2002–2003)), forutsatte Stortinget at ordningen med nasjonale laksefjorder og vassdrag skulle evalueres når det var mulig å vurdere de konkrete effektene, og senest ti år etter at den er opprettet.

Forslag til overvåkingsprogram er derfor utarbeidet. I tråd med de føringer som ble gitt i stortingsproposisjonen (St.prp. nr. 79) skal overvåkingsprogrammet ivareta følgende:

- gi tilstrekkelig kunnskap om bestandsutviklingen
- følge utviklingen av de enkelte påvirkningsfaktorer både i vassdrag og fjorder
- etablere gode rapporteringsrutiner som sikrer en helhetlig oversikt

Et overvåkingsprogram skal både gi grunnlag for en mest mulig effektiv beskyttelse av bestandene og gi tilstrekkelig kunnskap for evalueringen av ordningen.

National salmon rivers and salmon fjords

The situation for the wild salmon is serious throughout the species` entire range.

Threats such as salmon lice and the escape of farmed salmon are considered to have a major negative impact on salmon stocks and the situation calls for action.

Norway has established 37 national salmon rivers and 21 national salmon fjords as one by several measures in order to save the wild salmon (Proposition to the Storting No 79 (2001–2002)). At the same time it is considered necessary to enlarge this protection to approximately 50 rivers with connected fjords. This additional proposal will be put forward to our Parliament in 2006.

In the fjords the protection is directed at salmon farming operations and intervention in the estuaries of the watercourses. A system of national salmon watercourses and national salmon fjords will help protect and strengthen the largest and healthiest salmon stocks.